

20.03.2018

Музей, який робить знання доступними

Про історію та сьогодення Державного природознавчого музею (ДПМ) НАН України (м. Львів) у статті спеціально для веб-сайту НАН України пише завідувач відділу ландшафтного та біотичного різноманіття цієї академічної наукової установи кандидат біологічних наук А. Бокотей ([Національна академія наук України](#)).

За науковими природничими фондами ДПМ НАН України у Львові є одним з найстаріших і найбагатших серед музеїв Європи. Засновник музею – граф Володимир Дідушицький (1825–1899 рр.), відомий орнітолог, зоолог, етнограф і археолог, член-кореспондент Академії наук у Кракові, один із найбагатших людей Галичини другої половини ХІХ ст. – значну частину своїх доходів спрямовував на придбання експонатів та утримання музею.

Спочатку колекції зберігалися в родинному палаці, проте з часом їх більшало, і постало питання про утворення музею та пошук окремого приміщення для нього. У 1868 р. В. Дідушицький придбав нинішній будинок Музею на вул. Театральній, 18, куди після його реконструкції в 1869 р. й було перевезено всі збори. З 1870 р. Музей було відкрито для відвідувачів один день на тиждень, а з 10 вересня 1880 р. – на честь приїзду до Львова австро-угорського цісаря Франца Йосифа – його передали в користування громадянам міста. Відповідно до цієї угоди, В. Дідушицький залишився опікуном цієї установи, яка тоді називалася «Природничим музеєм імені Дідушицьких».



Будинок Музею імені Дідушицьких у Львові в другій половині ХІХ ст.



Сучасний вигляд будівлі Музею

За життя В. Дідушицького Музей мав сім розділів експозиції – зоологічний, палеонтологічний, мінералогічний, геологічний, ботанічний, археологічний і етнографічний. Уже в 1870 р. Ф. Мартін у монографії *Dermoplastica und Museologie* прирівняв львівський музей за його науковою цінністю до Лондонського національного музею Британської академії наук.

Музей двічі брав участь у всесвітніх виставках – у 1867 (в Парижі) 1873 рр. (у Відні), де експонував унікальні фондові матеріали й отримав відзнаки – медалі та грамоти.

Будівля Музею – пам'ятка архітектури початку ХІХ ст. Тут розміщується найстаріший в Україні і один із найстаріших у Європі діючий механічний ліфт, виготовлений у Відні в кінці ХІХ ст.

Слід згадати і про наукову бібліотеку Музею. Її основу становить Поторицька бібліотека В. Дідушицького. Сьогодні, значно доповнена й розширена, вона налічує понад 70 тис. томів природничої літератури починаючи з ХVІ ст.

У 1940 р. до музею Дідушицьких приєдналися фонди Природничого музею Наукового товариства імені Т. Г. Шевченка, серед яких особливо цінними були колекції антропогенової фауни, мінералів, гербарні збори, колекції комах, молюсків і птахів.

Від 1940 р. Музей перейшов у підпорядкування Академії наук УРСР (нині – Національна академія наук України) і з того часу пройшов кілька етапів змін.

До 1975 р. він розвивався як науково-дослідна академічна установа (крім періоду перебування у віданні Міністерства культури з 1963 до 1966 р., коли було ліквідовано наукові відділи Музею). У цей час організуються перші наукові експедиції, будується високогірний Карпатський біостаціонар, створюються наукові відділи, активно проводиться науково-дослідна діяльність, Музей готує кадри вищої наукової кваліфікації, бере участь у Міжнародній біологічній програмі (МАБ-6), але наприкінці 1974 р. з Музею знову вилучають три наукові відділи.

Упродовж наступних 20 років (1975–1995) основним напрямом розвитку Музею стає фондово-експозиційний. У Музеї залишилися лише відділ наукових фондів та експозиції. Наукова тематика скоротилася, натомість більше уваги

було приділено експозиції (до закриття через аварійний стан музейна експозиція приймала близько 100 тис. відвідувачів щороку). Продовжувалися роботи з поповнення колекцій, розроблювалися теоретичні засади науково-фондової роботи Музею, відновився випуск музейних наукових періодичних видань, вийшли з друку кілька наукових монографій. У 1995 р. експозицію було повністю закрито.

Наступний етап – розширення науково-дослідної, фондової та експозиційної діяльності Музею (1995–2012). Відбулася реконструкція основної будівлі й фондосховищ Музею. Було проведено повну інвентаризацію музейних фондів, сформовано електронні бази природничих колекцій. За рахунок запровадження аспірантури істотно зростала кваліфікація музейних працівників, збільшилася кількість наукових відділів Музею. Наукові фонди й експозиція отримали статус об'єкта національного надбання, відбулося зміцнення матеріально-технічної бази, регулярно поповнювалися природничі колекції. Крім того, активізувалася виставкова діяльність Музею в Україні й за кордоном.

У 2006 р. в Музеї створено таксидермічно-реставраційну майстерню, завдяки чому стали можливими поповнення Музею новими експонатами хребетних тварин, реставрація старих експонатів, підготовка нових виставок і візит-центрів, а також відновлення основної експозиції.

З 2012 р., після завершення генеральної реконструкції Музею, яка тривала майже 20 років, розпочинається новітній етап розвитку установи. Того року Музей переміг у конкурсі «Динамічний музей» благодійного фонду «Розвиток України». Перша премія (у розмірі 10 млн грн) дала змогу вивести музейну роботу на якісно новий рівень. За ці кошти було створено проект основної експозиції Музею і проект облаштування музейного дворика, оновлено технічний парк обладнання, облаштовано ліфт для осіб із особливими потребами, реставровано експозиційні шафи ХІХ ст., відремонтовано місця загального користування, проведено навчання та підвищення кваліфікації працівників як у науковому, так і в природничо-музеологічному напрямі, відновлено виставкову й освітню діяльність, створено стратегію розвитку до 2023 р. та розпочато її реалізацію, проведено дослідження ядра компетенцій персоналу і потенційної аудиторії Музею, завершено побудову першої черги нової експозиції.

Сьогодні основу фондів ДПМ НАН України становлять колекції, які налічують понад 400 тис. музейних предметів. Тут зберігаються колекції і окремі пам'ятки природи світового значення. Серед них – збори метеоритів, бурштинів з інклюзивами, рештки мамонта й волохатого носорога, знайдені в озокеритових копальнях Передкарпаття, гігантський викопний моллюск амоніт (1 м у діаметрі), багаті палеонтологічні, ботанічні та зоологічні колекції. У Музеї зберігаються також понад 250 голотипів, за якими вперше у світовій науці описано нові види.

Нині середній вік наукових працівників Музею – 40 років, третина з них – це молоді спеціалісти віком до 35 років. У колективі Музею працюють 4 доктори та 23 кандидати наук, ще 8 науковців готують свої роботи до захисту.

За останніх 4 роки 35 наукових працівників Музею описали 34 нових для науки види, обґрунтували необхідність створення понад 15 природоохоронних

об'єктів, опублікували 17 монографій і понад 200 наукових статей (65 із яких – у високорейтингових закордонних виданнях). Наразі вчені ДПМ НАН України тісно співпрацюють із енергетиками (зادля зменшення негативного впливу від будівництва вітрових електростанцій у Карпатах та з метою запобігання загибелі птахів на лініях електромереж) і працівниками лісового господарства (для забезпечення ощадливого для природи лісокористування). З часу відновлення виставкової діяльності (2013 р.) фахівці Музею розробили та втілили 10 виставкових проєктів, щорічно проводять понад 20 різноманітних науково-освітніх акцій і програм, які кожного року відвідують понад 25 тис. львів'ян і гостей міста. ДПМ НАН України – постійний активний осередок громадського, культурного й еколого-просвітницького життя Львова. Музей є організатором і співорганізатором низки міських фестивалів, акцій, конференцій, семінарів, Форуму видавців тощо, а також одним із осередків «Днів науки».

Сьогодні ДПМ НАН України – це не просто науково-дослідна установа, а інституція, яка має велику соціальну значущість.

Однак, на жаль, останнім часом на діяльності Музею негативним чином позначається хронічне базове недофінансування вітчизняної наукової сфери: весь колектив установи вже другий рік працює на півставки, молоді кандидати наук отримують менше, ніж прибиральники, а взимку мерзнуть у холодних приміщеннях, оскільки грошей на опалення практично немає. Музею поки не торкнулося таке загрозливе явище, як відтік молодих кадрів, проте, в разі продовження державного недофінансування науки, співпраця установи з багатьма закордонними інституціями та близькість кордону роблять цей відтік практично неминучим. За таких умов не йдеться і про навчання нового персоналу.

Але навіть попри всі труднощі колектив Музею сповнений планами на майбутнє. Їх, зокрема, задекларовано у Стратегії розвитку ДПМ НАН України до 2023 р.

Крім того, оскільки в суспільстві назріла потреба посилення просвітницької ролі науки, у тому числі установ НАН України, досвід Музею буде неоціненним. Віднедавна установа стала відкритою для відвідувачів і претендує на роль одного з найкращих музеїв країни. Її працівники розпочали на інноваційній основі досліджувати й дискутувати нові аспекти співіснування людини та природи, розширювати обсяг природничих і екологічних знань, формувати уявлення про основоположні аспекти походження органічного світу та місце території сучасної України у цьому процесі, впливаючи на суспільний дискурс. Перед фахівцями Музею стоїть завдання відновлення експозиції за нових суспільних умов, коли змінилися суспільне ідеологічне середовище, соціальна структура громади, сформувався новий тип відвідувача, котрий став значно вимогливішим до змістовного наповнення та візуальної привабливості експозиції.

Тож колектив ДПМ НАН України планує продовжувати свою діяльність, втілюючи в життя основну місію: створювати та поширювати наукові знання, необхідні для гармонізації взаємозв'язку природи і людини.

P.S. Додатково про Музей дізнавайтеся також з повідомлень українських ЗМІ, зокрема:

<https://goo.gl/wf6dwL> (стаття у щоденній всеукраїнській газеті «День»);
<https://goo.gl/ooC5E1> (стаття на сайті Агенції інформації та аналітики, Гал-
Інфо);
<https://zbruc.eu/node/75851> (стаття в інтернет-газеті «Збруч»);
[Сайт Музею](#);
[Facebook-сторінка Музею](#);
[Youtube-канал Музею](#).